

به نام خدا

روش تحقیق

فصل سوم : انتخاب مسئله و بیان فرضیه

استاد : جناب آقای دکتر مقامی

ارائه دهندگان : علی محمدی ، مریم نصیری فر ، بهناز محمودی

اسفند ۱۳۹۶

فصل سوم – انتخاب مسئله و بیان فرضیه

در دو فصل گذشته روشهای علمی و مراحل پژوهشی که به منظور حل یک مسئله به کار برده می شود ، مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

اهداف کلی این فصل :

آشنایی با فرآیندهایی برای محدود کردن مسئله و تعریف مسئله .

آشنایی با صورتبندی فرضیه و آزمون آن

آشنایی با اهمیت و نقش فرضیه در کل فرآیند پژوهش .

انتخاب موضوع پژوهشی

- در انتخاب هر موضوع پژوهشی حداقل دو انگیزه وجود دارد:
  - ۱- آنچه که شما می‌خواهید بدانید
  - ۲- آنچه را که نیازمند به دانستنش هستید.این دو انگیزه الزاماً مستقلاً از یکدیگر نیستند. بضاعت علمی و تجربه شما نیز به این انتخاب کمک می‌کند.
- علاوه بر بررسیهای فوق، محدودیتهای و امکانات موجود در محیط کار نیز، بایستی مورد توجه قرار گیرد. کسب اجازه از مدیران رده‌های بالاست.
- شما فقط بایستی از مشکلات اجرای تحقیق آگاه باشید و فکر کنید چگونه می‌توانید حمایت همکاران اداری و آموزشی را جلب کنید.

تعیین و تدوین مسئله

- اولین فعالیت در هر پژوهشی انتخاب مسئله است و اصولاً پژوهش با مسئله آغاز می‌شود. جان دیویی اولین مرحله هر پژوهش را «**احساس مشکل**» می‌داند.
- **انتخاب مسئله و بیان آن** یکی از جنبه‌های عمده پژوهش علمی است زیرا برای حل یک مسئله، اول باید آن را دقیقاً شناخت و سپس اقدام به بیان آن کرد.
- بنابراین توجه داشت «انتخاب مسئله و بیان آن» مرحله‌ای از پژوهش نیست که به آسانی بتوان از آن گذشت. در حقیقت بخش عمده‌ای وقت محقق صرف این مرحله از پژوهش می‌شود. این وقت بیشتر مصروف تفکر و ارزشیابی عقاید مطرح شده و درباره مسئله می‌شود.

دالن (۱۹۷۳) معتقد است که دانشجویان هنگام انتخاب مسئله مرتکب چهار نوع اشتباه زیر می‌شوند:

- ۱- مسئله‌ای را، بدون تحلیل جنبه‌های مختلف آن، شتابزده انتخاب می‌کنند.
- ۲- بدون مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق اقدام به انتخاب می‌نمایند.
- ۳- قبل از انتخاب مسئله پژوهشی، روش اجرای تحقیق را مشخص می‌کنند.
- ۴- به جای تعریف دقیق و روشن مفاهیم موجود در مسئله، آن را به صورت کلی توصیف می‌کنند.

مسئله یک جمله سئوالی یا استفهامی است که می‌پرسند: چه رابطه‌ای بین دو یا چند متغیر وجود دارد؟ پاسخ این سئوال فعالیت‌های پژوهشی را ممکن می‌سازد.

پژوهشی با **احساس مشکل** شروع می‌شود. پس از این مرحله بایستی مسئله را **محدود** کرد. به این معنی که پژوهشگران کم‌تجربه غالباً مسئله‌ای را انتخاب می‌کنند که دامنه گسترده‌ای دارد. اما بایستی توجه داشت که برای یافتن حقیقت و یا حل یک مسئله تا آنجا که ممکن است مسئله را بایستی محدود کرد

توصیف و بیان مسئله:

پس از تعیین و تجزیه و تحلیل مسئله ، پژوهشگر باید اقدام به صورت بندی و بیان مسئله ، به نحوی که قابل پژوهش باشد ، بنماید .

برای بیان مسئله ، انجام فعالیت های زیر لازم است:

۱- محدود کردن مسئله

۲- تعریف مفاهیم

۳- بررسی مفروضه های عملی

۱- محدود کردن مسئله

- پژوهشگر قبل از پیدا کردن راه حل مسئله کوشش کند **مسئله را توصیف و دامنه آن را محدود کند** او ممکن است بهترین روش را برای حل آن پیدا کند.
- ضمناً بایستی توجه داشت در بیان مسئله پژوهشگر بایستی سعی کند **تعادلی در بیان مسئله به صورت کلی و محدود برقرار کند**. چنانچه بیان مسئله خیلی گسترده و کلی باشد پژوهشگر با موضوعی مبهم که نشانه‌های روشنی از جهت تحقیق در آن نیست روبه‌روست.
- ضمناً بایستی توجه داشت که **سئوال پژوهشی نباید خیلی محدود باشد** به نحوی که تبدیل به یک سئوال پیش پا افتاده و بی‌معنایی شود.
- برای محدود کردن مسئله پژوهشگر بایستی **منابع مربوط به مسئله پژوهشی را دقیقاً مورد مطالعه قرار دهد**. در صورت امکان توصیه می‌شود **مسئله کلی را به مسائلی محدودتر تقسیم کند**. گاهی اوقات تقسیم یک مسئله کلی به مسائل جزئی‌تر ممکن است به خاطر مسائل اقتصادی و زمان باشد.
- ضمناً توجه داشته باشید که تقسیم یک مسئله پژوهشی به مسائل محدودتر موجبات پژوهشهای دیگری را فراهم می‌سازد.

۲- تعریف مفاهیم

- هنگام بیان مسئله پژوهشگر باید پدیده‌های مورد پژوهش را روشن سازد و دقیقاً مشخص کند که مفاهیم و نمادهای مورد استفاده در مسئله دارای معانی خاصی هستند یا خیر.
- در هر صورت پژوهشگر موظف است که واژه‌های مطرح شده در مسئله را معین و دقیقاً تعریف کند.
- برای این تعریف می‌توان از دانشنامه‌ها، فرهنگهای لغات، فرهنگنامه‌های آماری، روان‌شناسی و تربیتی استفاده کرد.
- گاهی اوقات پژوهشگر ممکن است به تحقیقاتی که در گذشته انجام شده است، مراجعه کند.
- برای تعریف واژه‌ها و نمودها می‌توان از روشهای زیر استفاده کرد (دالن ۱۹۷۳):
  - (الف) تعریف با استفاده از مثال
  - (ب) تعریف به وسیله جنس و وجه امتیاز
  - (ج) تعریف با استفاده از قیدوشرط
  - (د) تعریف عملیاتی

منابع مسائل

• جان بست (۱۳۶۶) برای یافتن یک مسئله پژوهشی منابع زیر را توصیه می کند:

۱- مسائل محیط آموزشی (کلاس، مدرسه) و یا محیط اجتماعی

۲- تغییر در ابزار و مواد آموزشی کمک آموزشی

۳- تجارب تحصیلی

۴- مشورت با استادان راهنما و مشاور

• چنانچه منابع فوق را به منابع زیر اضافه کنیم می توان لیست کاملی از منابع آموزشی یافت.

۱- مراجعه به منابع آموزشی نظیر: دانشنامه‌ها، فرهنگنامه‌ها، نشریات ادواری

۲- تجارب آموزشی، هر یک از معلمان روزانه درگیر مشکلاتی با دانش‌آموزان، وسایل آموزشی، آزمونهای پیشرفت تحصیلی، کتب درسی، مقررات آموزشی و مدیریت آموزشی است. هر کدام از مشکلات فوق می‌تواند زمینه یک پژوهش جامعه و کامل را فراهم سازد.

۳- تماس با محیطهای آموزشی و پژوهشی

قسمت دوم فصل ۳ کتاب روش تحقیق دکتر دلاور

استاد: جناب آقای دکتر مقامی

ارائه دهنده: مریم نصیری فر

فهرست عناوین پژوهش های آموزشی

- ❖ هدف های آموزش و پرورش
- ❖ شناخت دانش آموزان
- ❖ برنامه های درسی
- ❖ کتاب های درسی و مواد و وسایل آموزشی
- ❖ روش های تدریس
- ❖ ارزشیابی کتاب های درسی
- ❖ مسایل مربوط به معلم

فهرست عناوین پژوهش های آموزشی

❖ پیشرفت تحصیلی دانش آموزان عوامل موثر بر آن

❖ آموزش و پرورش کودکان استثنایی

❖ سوادآموزی

❖ رشته های مختلف تحصیلی

❖ برنامه ریزی

❖ چگونگی استفاده از اوقات فراغت

❖ نقش اولیا و مربیان

ارزشیابی مسئله

پس از انتخاب یک مسئله قابل پژوهش، پژوهشگر باید اطمینان کامل پیدا کند که مسئله انتخاب شده اهمیت و ارزش پژوهش را دارد. اما ارزشیابی ارزش یک مسئله جنبه شخصی داشته و تابع ارزش های شخصی است.

در صورتی که این عمل با توجه به تعریف ارزشیابی صورت گیرد مصون از ارزش های شخصی پژوهشگر خواهد بود.

دلایلی چند که با توجه به آن ها می توان گفت برخی از مسائل قابل پژوهش نیستند.

الف) برخی از مسائل حاوی قضاوت ها ارزشی هستند که نمی توان آن ها را حذف کرد.

ب) مسائلی وجود دارد که فقط قسمتی از آن ها را می توان بیان کرد.

پ) گاهی اوقات پژوهشگر با مسائلی روبرو می شود که پاسخگویی به آن ها در زمان حال امکان پذیر نیست.

ملاک های ارزشیابی مسئله

- ❖ هر مسئله باید به شیوه ای بیان شود که امکان پاسخگویی باتوجه به تکنولوژی موجود وجود داشته باشد. (متغیر های مسئله و روابط بین آنها قابل تعریف و اندازه گیری باشد)
- ❖ مسئله باید مهم باشد و فکر جدیدی را مطرح کند. (زمینه ساز تحقیقات بعدی، موجب اصلاح نظریه یا تغییر روش، زمینه ساز طرح مسائل پژوهشی دیگر)
- ❖ مسئله باید متناسب با ویژگی های پژوهشگر باشد. (علاقه شخصی پژوهشگر، بضاعت علمی و عملی پژوهشگر، توانایی جمع آوری اطلاعات و فراهم آوردن امکانات لازم برای پژوهش، امکانات مالی و در نظر گرفتن زمان لازم و داشتن صبر و شکیبایی برای حصول به نتیجه)

فرضیه

پژوهشگر پس از انتخاب و تعیین مسئله ، اقدام به بیان فرضیه پژوهشی می کند.

فرضیه در حقیقت راه حل پیشنهادی پژوهشگر برای پاسخگویی به مسئله است .

به همین دلیل ، تدوین یک فرضیه مناسب بستگی به چگونگی بیان مسئله دارد . به عبارت دیگر ، ریشه ی یک فرضیه ی مناسب با انتخاب و بیان مسئله در هم آمیخته است .

فرضیه ، جمله ایست که انتظارات محقق را در زمینه رابطه بین متغیر ها بیان میکند.

فرضیه یک قضیه شرطی یا فرضی است که تایید یا رد آن باید بر اساس سازگاری مفاهیم آن و به استناد مدارک تجربی و دانش گذشته ، آزمایش شود.

فرضیه در پژوهش دارای نقش هایی به شرح زیر است

۱- فرضیه به (مطالعه ی منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق) جهت می دهد و از مطالعه ی منابعی که با موضوع مورد پژوهش ارتباطی ندارد، جلوگیری به عمل می آورد.

۲- فرضیه جهت و هدف تبیینها را معین می کند. فرضیه تبیینهای آزمایشی را برای پدیده ها و زمینه ی مساعدی را برای توسعه ی دانش فراهم می کند. (صورت بندی درست فرضیه)

۳- فرضیه ، پژوهشگر را به برخی از جنبه های موقعیتی که از نقطه نظر مسئله پژوهشی معنی دار است ، حساس می کند.

۴- فرضیه ها به پژوهشگر کمک می کنند تا مسئله پژوهشی را بهتر درک کنند. (روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات)

۵- فرضیه چارچوبی برای گزارش نتایج فراهم می سازد. آنها به پژوهشگر اجازه می دهند تا داده های مربوط را جمع آوری کند. امکان تفسیر اطلاعات و نتیجه گیری را فراهم می کند.

تفاوت بین فرضیه و مشاهده:

مشاهده یعنی ، آنچه هست یا آنچه دیده می شود
مشاهده: مسئله یا مشکل موجود (مثلاً افت تحصیلی دانش آموزان در یک مدرسه)
فرضیه : صورتبندی کردن جمله ای که در درون آن رابطه ی بین دو متغیر (مثلاً افت تحصیلی و در آمد پایین) مشخص گردیده است.

منابع فرضیه:

پژوهشگر از طریق مطالعه منابع و تجارب گذشته درباره مسئله انتخابی خود پس از کسب آگاهی لازم در مورد مسئله امدگی پیدا می کند فرضیه پژوهشی خود را صورت بندی کند

فرضیه در این مرحله از پژوهش یک حدس یا توضیح آزمایش نشده پیرامون روابط بین متغیر های مورد پژوهش است. فرضیه در این مرحله دارای دواهمیت اساسی و عمده است:

❖ راهنمای پژوهشگر در انتخاب طرح تحقیق (ویژگی های آزمودنیها از یک جامعه، ابزار اندازه گیری و مراحل اجرا) است.

❖ از طریق فرضیه آگاه شدن دیگران درباره ماهیت موضوع پژوهش امکان پذیر است.

از حسن توجه شما

سپاسگزارم

به نام خدا

ارائه ی قسمت سوم فصل سوم کتاب روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی دکتر علی دلاور

استاد ارجمند: جناب آقای دکتر مقامی

ارائه دهنده: بهناز محمودی

اسفند ۹۵

ملاکهای تدوین فرضیه:

تاکنن (۱۹۷۸) این ملاکها را در سه قسمت به شرح زیر تقسیم بندی کرده است :

- ۱- رابطه ی بین دو یا چند متغیر حدس بزند.
- ۲- به صورت یک جمله ی اخباری ، روشن و بدون ابهام بیان شود.
- ۳- قابل آزمون باشد به این معنی که، امکان بیان مجدد آن به صورت عملیاتی وجود داشته باشد.

دونالد اری و همکارانش (۱۹۷۲) پنج ویژگی یا ملاک ، برای فرضیه نام برده اند.

- ۱- فرضیه باید قدرت تبیین داشته باشد.
- ۲- فرضیه باید رابطه ی مورد انتظار ، بین متغیر ها را بیان کند.
- ۳- فرضیه باید قابل آزمون باشد.
- ۴- فرضیه باید با اصول کلی دانش موجود ، هماهنگ باشد.
- ۵- فرضیه باید تا حد امکان روشن و دقیق بیان شود.

انواع فرضیه

فرضیه به دو قسمت تقسیم می شود:

۱- فرضیه تحقیقی: یک حدس یا گمان درباره ی رابطه ی بین متغیرهای پژوهشی است که به ۲ صورت می باشد.

الف) فرضیه جهت دار: فرضیه ای که جهت تاثیر یا رابطه متغیر مستقل با وابسته مشخص باشد.

ب) فرضیه بدون جهت: فرضیه ای که جهت تاثیر یا رابطه متغیر مستقل با وابسته مشخص نباشد.

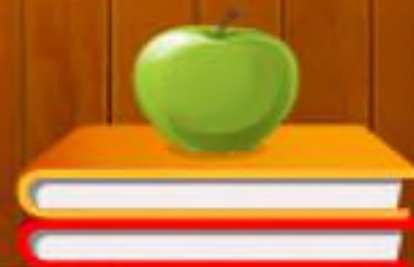

انواع فرضیه

۲- فرضیه آماری: راهنمای پژوهشگر در انتخاب آزمون آماری هستند. که به دو قسمت تقسیم می شوند.

الف) فرضیه صفر: یک فرضیه آماری است که ادعا می کند بین متغیرهای مورد مطالعه، اختلاف یا ارتباط معناداری وجود ندارد.

ب) فرضیه خلاف: این فرضیه مطابق با فرضیه تحقیقی تدوین می شود، به این معنی که اگر فرضیه تحقیقی جهت دار باشد این فرضیه نیز جهت دار خواهد بود.

آزمون فرضیه

۱- بیان فرضیه به پژوهشگر اجازه می دهد تا به صورت قیاسی برخی از نتایج را در شرایطی که فرضیه با استفاده از واژه های عملیاتی بیان می شود و می تواند منجر به رد فرضیه ای که مغایر با دانش پذیرفته شده در یک سطح منطقی است پیش بینی کند.

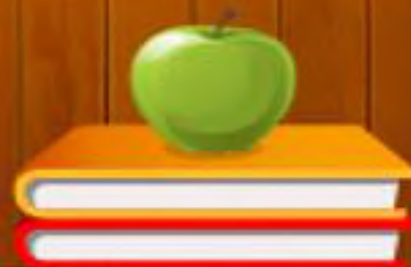
۲- پس از آنکه فرضیه به صورت منطقی آزمون شد (یعنی ، آزمایش فرضیه با کمک ملاک های منطقی) باید از طریق آزمایش و اندازه گیریهای مکرر آزمون شود.

فرضیه ها، قوانین و اصول:

فرضیه پس از آنکه در شرایط مختلف آزمایشی و منطقی مورد تایید قرار گرفت ممکن است به یک اصل یا قانون تبدیل شود. تفاوت بین فرضیه، قانون و اصل، بستگی به عوامل زیر دارد:

- ۱- شایستگی منطقی و نظری.
- ۲- تکرار پذیر بودن شرایط آزمایشی.
- ۳- تعریف و ترسیم شرایط آزمایشی.
- ۴- پیچیدگی موضوع.
- ۵- حوزه و اهمیت نسبی.

-واژه های قانون و اصل به صورت مترادف به جای یکدیگر به کار برده می شوند . و عبارتند از یک بیان ثابت درباره ی روابط بین پدیده ها . از نظر فنی ، اصل جامعتر از قانون است و به عنوان پایه یا مبنایی که قانون از آن استخراج می شود، به کار برده می شود.

-قانون علمی را می توان به فرضیه ای که اعتبار آن تایید شده یا مورد سوال نیست ، تعریف کرد.

با تشکر از حسن توجه
شما استاد گرامی و دوستان عزیز